Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasining mazmuni va tarkibiy komponentlari

Muxammadiyeva X.S.
Namangan davlat universiteti ilmiy tadqiqotchisi

Abstract. This article analyzes the content, structural components, and scientific-pedagogical foundations of intercultural communicative competence in pre-service English teachers. The study interprets the professional training of an English teacher not as a process limited only to linguistic knowledge, but as an integrative competence related to cultural values, speech etiquette, social roles, awareness of stereotypes, and intercultural mediation skills. Based on the views of Tylor, Hall, Hofstede, Geertz, Hymes, Canale and Swain, Byram, Deardorff, and Fantini, the article scientifically generalizes the concepts of culture, communicative competence, and intercultural communicative competence. As a result, it is substantiated that the intercultural communicative competence of pre-service English teachers can be appropriately described through five components: cultural knowledge, cultural attitude, intercultural skills, critical cultural awareness, and professional-pedagogical awareness.

Keywords: intercultural communication, communicative competence, pre-service English teacher, cultural knowledge, critical cultural awareness, professional-pedagogical awareness.

Аннотация. В данной статье анализируются содержание, структурные компоненты и научно-педагогические основы межкультурной коммуникативной компетенции будущих учителей английского языка. В исследовании профессиональная подготовка учителя английского языка рассматривается не как процесс, ограниченный только лингвистическими знаниями, а как интегративная компетенция, связанная с культурными ценностями, речевым этикетом, социальными ролями, осознанием стереотипов и умениями межкультурного посредничества. На основе взглядов Тайлора, Холла, Хофстеде, Гирца, Хаймса, Канале и Суэйн, Байрама, Дирдорфф и Фантини в статье научно обобщаются понятия культуры, коммуникативной компетенции и межкультурной коммуникативной компетенции. В результате обосновывается целесообразность описания межкультурной коммуникативной компетенции будущих учителей английского языка через пять компонентов: культурные знания, культурное отношение, межкультурные умения, критическое культурное сознание и профессионально-педагогическое осмысление.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, коммуникативная компетенция, будущий учитель английского языка, культурные знания, критическое культурное сознание, профессионально-педагогическое осмысление.

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasining mazmuni, tarkibiy komponentlari va ilmiy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot ingliz tili o‘qituvchisi kasbiy tayyorgarligini faqat lingvistik bilimlar bilan cheklamasdan, madaniy qadriyatlar, nutq odobi, ijtimoiy rollar, stereotiplarni anglash va madaniyatlararo vositachilik ko‘nikmalari bilan bog‘liq integrativ kompetensiya sifatida talqin etadi. Maqolada Tylor, Hall, Hofstede, Geertz, Hymes, Canale va Swain, Byram, Deardorff hamda Fantini qarashlari asosida madaniyat, kommunikativ kompetensiya va madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi tushunchalari ilmiy jihatdan umumlashtiriladi. Natijada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini besh komponent: madaniy bilim, madaniy munosabat, madaniy ko‘nikma, tanqidiy madaniy ong va kasbiy-pedagogik anglash orqali tavsiflash maqsadga muvofiqligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: madaniyatlararo muloqot, kommunikativ kompetensiya, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi, madaniy bilim, tanqidiy madaniy ong, kasbiy-pedagogik anglash.

Kirish

Zamonaviy ingliz tili ta’limida o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi faqat grammatika, fonetika va leksikani mukammal bilish bilan belgilanmaydi. Ingliz tili darsi bugungi kunda turli madaniy qarashlar, qadriyatlar, ijtimoiy rollar, nutq odobi va muloqot strategiyalari uchrashadigan murakkab pedagogik makon sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu sababli bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi o‘zi madaniyatlararo muloqotda faol ishtirok eta olishi bilan birga, o‘quvchilarida ham madaniy farqlarni anglash, boshqacha fikrni hurmat qilish, stereotiplardan qochish va madaniy noaniqlikni yumshatish ko‘nikmalarini shakllantira olishi lozim.

Madaniyat tushunchasi ilmiy adabiyotlarda keng va ko‘p qirrali talqin qilinadi. Tylor madaniyatni jamiyat a’zosi sifatida inson egallaydigan bilim, e’tiqod, san’at, axloq va odatlar majmui sifatida izohlagan (Tylor, 1871). Hall madaniyatni inson xulqi, vaqt, makon va muloqot odobini tartibga soluvchi “yashirin grammatika” sifatida tavsiflaydi (Hall, 1976). Hofstede madaniyatni muayyan guruh a’zolarini boshqalardan ajratib turuvchi “ongning jamoaviy dasturlanishi” deb ta’riflaydi (Hofstede, 1980). Geertz esa madaniyatni inson tomonidan yaratilgan ma’no va belgilar to‘ri sifatida talqin qiladi (Geertz, 1973). Ushbu qarashlar shuni ko‘rsatadiki, madaniyat til ta’limida tashqi bezak emas, balki kommunikativ ma’no hosil qiluvchi asosiy omildir.

Til ta’limi nazariyasida Hymes kommunikativ kompetensiya tushunchasini kiritib, tilni bilish grammatik qoidalarni bilish bilan cheklanmasligini, balki muloqot vaziyatiga mos ravishda nutqiy harakat qila olishni ham o‘z ichiga olishini asoslagan (Hymes, 1972). Canale va Swain kommunikativ kompetensiyani grammatik, ijtimoiy-lisoniy, diskursiv va strategik komponentlar orqali izohlaganlar (Canale & Swain, 1980). Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi esa ushbu yondashuvni madaniy bilim, munosabat, refleksiya va vositachilik bilan boyitadi.

Metodologiya

Maqola sifat yondashuviga asoslangan nazariy-tahliliy tadqiqot sifatida olib borildi. Tadqiqot metodlari sifatida ilmiy adabiyotlarni konseptual tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, komponentli tahlil va pedagogik talqin qilish usullaridan foydalanildi. Byram, Deardorff va Fantini modellarining mazmuni o‘zaro taqqoslanib, ularning bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari tayyorlashdagi metodik imkoniyatlari aniqlashtirildi. Shuningdek, kommunikativ kompetensiya nazariyasi, ijtimoiy-madaniy ta’lim nazariyasi, konstruktivizm va transformativ ta’lim tamoyillari madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish nuqtai nazaridan sharhlandi.

Natijalar

Tahlillar bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini integrativ kasbiy-pedagogik kompetensiya sifatida izohlash zarurligini ko‘rsatdi. Bu kompetensiya ingliz tilidagi og‘zaki nutq jarayonida turli madaniy qadriyatlar, nutqiy me’yorlar, ijtimoiy rollar va kommunikativ vaziyatlarni anglash, ularni hurmatli va moslashuvchan muloqot strategiyalari orqali ifodalash, madaniy tafovutlarni tahlil qilish, tushunmovchiliklarni yumshatish hamda kelgusidagi pedagogik faoliyatda o‘quvchilarda madaniy sezgirlikni shakllantira olish qobiliyatini o‘z ichiga oladi.

Birinchi natija shundan iboratki, Byram modeli bo‘lajak o‘qituvchini madaniyatlararo vositachi sifatida tayyorlash uchun muhim nazariy asos bo‘la oladi. Byram madaniyatlararo kompetensiyani munosabat, bilim, talqin qilish va bog‘lash ko‘nikmasi, kashf etish va muloqotga kirishish ko‘nikmasi hamda tanqidiy madaniy ong orqali izohlaydi (Byram, 1997). Ushbu model og‘zaki nutq darslarida o‘quvchini faqat axborot oluvchi emas, balki ikki madaniy nuqtai nazar o‘rtasida vositachilik qila oladigan faol subyekt sifatida ko‘rishga imkon beradi.

Ikkinchi natija sifatida Deardorff modeli madaniyatlararo kompetensiyani yakuniy holat emas, balki davomiy jarayon sifatida tushunishga yordam berishi aniqlandi. Deardorffga ko‘ra, ochiqlik, hurmat, qiziqish, o‘z-o‘zini anglash, tinglash, kuzatish, talqin qilish va tahlil qilish kompetensiyaning ichki va tashqi natijalarini shakllantiradi (Deardorff, 2006). Bu bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisida reflektiv pozitsiyani shakllantirish uchun muhimdir.

Uchinchi natija sifatida Fantini modeli til va madaniyatni ajratmasdan o‘qitish g‘oyasini kuchaytiradi. Fantini madaniyatlararo kompetensiyani bilim, munosabat, ko‘nikma va anglashning o‘zaro bog‘liq tizimi sifatida tavsiflaydi (Fantini, 2000). Bu yondashuv ingliz tili darslarida madaniy materiallarni kommunikativ vazifa bilan bog‘lash zarurligini asoslaydi.

Umumlashtirish natijasida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari uchun besh komponentli tarkibiy tizim taklif etildi: 1) madaniy bilim; 2) madaniy munosabat; 3) madaniy ko‘nikma; 4) tanqidiy madaniy ong; 5) kasbiy-pedagogik anglash. Ushbu komponentlarning har biri o‘qituvchining og‘zaki nutq darslarini madaniyatlararo mazmun bilan boyitish, o‘quvchilarni real muloqot vaziyatiga jalb etish va muloqotdagi noaniqlikni didaktik imkoniyatga aylantirish qobiliyatini belgilaydi.

Muhokama

Olingan nazariy natijalar shuni ko‘rsatadiki, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish ingliz tili ta’limida qo‘shimcha mavzu sifatida emas, balki og‘zaki nutqni shakllantirishning ichki komponenti sifatida qaralishi kerak. Til va madaniyat o‘zaro bog‘liq bo‘lgani sababli, talaba ingliz tilida muloqot qilayotganda nafaqat grammatik jihatdan to‘g‘ri gapirishi, balki nutqiy vaziyat, suhbatdoshning madaniy pozitsiyasi, kontekst va ijtimoiy rollarni ham hisobga olishi zarur.

Beshinchi komponent - kasbiy-pedagogik anglash - ushbu tadqiqot uchun alohida ahamiyatga ega. Chunki bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi madaniyatlararo muloqotda faqat shaxsiy ishtirokchi emas, balki kelgusida shu kompetensiyani o‘quvchilarida shakllantiradigan pedagogik subyekt hisoblanadi. Shuning uchun uning tayyorgarligida dars rejalashtirish, madaniy materialni tanlash, vazifa yaratish, refleksiya tashkil etish va o‘quvchilar nutqini madaniy mezonlar asosida baholash ko‘nikmalari ham rivojlantirilishi lozim.

Xulosa

Maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi nazariy jihatdan asoslandi va uning besh komponentli tarkibiy tizimi taklif etildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi til bilimi, madaniy bilim, refleksiya, tanqidiy ong va kasbiy-pedagogik anglashning integrativ birligidir. Ushbu kompetensiyani rivojlantirish ingliz tilidagi og‘zaki nutq darslarini real madaniy vaziyatlar, dialogik muloqot, tahlil, rol o‘yinlari va reflektiv topshiriqlar bilan boyitishni talab etadi. Natijada bo‘lajak o‘qituvchi nafaqat ingliz tilida samarali muloqot qiluvchi, balki o‘quvchilarda madaniy sezgirlik va muloqot madaniyatini shakllantiruvchi pedagogik mediator sifatida tayyorlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Byram, M. (1997). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters.
2. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics, 1(1), 1–47.
3. Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. Journal of Studies in International Education, 10(3), 241–266.
4. Fantini, A. E. (2000). A central concern: Developing intercultural competence. SIT Occasional Papers Series.
5. Geertz, C. (1973). The Interpretation of Cultures. New York: Basic Books.
6. Hall, E. T. (1976). Beyond Culture. New York: Anchor Books.
7. Hofstede, G. (1980). Culture’s Consequences: International Differences in Work-Related Values. Beverly Hills: Sage.
8. Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin.
9. Tylor, E. B. (1871). Primitive Culture. London: John Murray.